

DOMONKOS LÁSZLÓ

P. ÁBRAHÁM DEZSŐ EGYHÓNAPOS MINISZTERELNÖKSÉGE

Láthattuk: a Károlyi-kormány hadügyi tárcája után Horthy nem kap tisztséget a kabinetben. Emlék irataiban erről az alábbiak olvashatók: „Pattantyús Ábrahám Dezső volt képviselő vezetésével 1919. július 12-én új kormány alakult. Ebben a kormányban nem óhajtottam részt venni mint hadügyminiszter... egyedüli célom az volt, hogy a magyar seregnek segítségével megszabadítsam Magyarországot a kommunista rémuralomtól, mert ennek kegyetlenkedései és gonosztettei állandóan fokozódtak.”

„Hosszú vajúdas után tegnap megalakult az Ábrahám-kormány”, jegyzi be július 13-án naplójába Kozma Miklós. Majd hozzáteszi: „Horthy főparancsnok lett.”

És itt meg kell állni. Az Ábrahám-kormány egyik legelső tette tehát: új embert, a jó egy hónapja Szegeden tartózkodó, a katonák között rendkívül népszerű, teljességgel elfogadott Horthy Miklóst nevezni ki az alakuló-formálódó új magyar nemzeti hadsereg élére. Ábrahám tehát szinte azonnal felismeri: azt a Horthyt kell végre igazi helyzetbe hozni, akiről Kozma is azt írja, hogy „a tisztikar előtt olyan tekintély, hogy legjobban az ő nevével lehet argumentálni. Hányszor hallottam az elmúlt napokban azzal érvelni, hogy 'maradj békén, ha Horthy tudja még túrni a helyzetet, tudjad te is... ha megjelenik köztünk, kirobban a lelkesedés. Az iránta való szeretetet, megbecsülést és féltést katonai múltja és egyénisége magyarázza. Megalázó helyzetünkben ő a szebb és jobb jövő szimbóluma.” Kozma számol be arról is: Szegeden a tisztek rendszeresen és minden külön utasítás nélkül, spontán módon „Éljen Horthy!” felkiáltással üdvözölték egymást. És amikor az otrantói győző augusztus 9-én bejelenti, hogy

ezentúl, ha kell, az önálló, a felállt magyar hadsereg nevében önállóan is tárgyal a franciákkal, a szerbekkel és a románokkal, „a dörgő 'Éljen Horthy!'-tól negyedóráig rengett a Kass”.

Szögezzük le: ez az intézkedés az Ábrahám-kormány egyik legnagyobb, ha nem a legnagyobb történelmi érdeme. Ha nincs Ábrahám Dezső és ez a kormányzati lépés: nincs Horthy-féle Szegedről-indulás, majdan novemberi budapesti bevonulás, sőt – ad absurdum – nincs későbbi, a Trianon utáni bénult, tetszhalott nemzetet konszolidáló-felrázó-újjáépítő, kiváló történelmi tettek sokaságát eredményező Horthy-korszak sem...

Horthy július 16-án teszi közzé hadparancsát, mellyel átvette a fővezérséget.

A kormány nyakába szakad a '19-es nyár minden – ma már szinte fölfoghatatlan, elképzelhetetlen – magyar nyomorúsága. A helyzet ezernyi kényszerítő és égetően sürgető körülményével.

„Miniszterelnökké történt kijelölésem folytán – írja Ábrahám Dezső – természetesen kellett tartanom, hogy első utam a francia katonai parancsnokhoz kell hogy vezessen.” Igen: ez sajnos, több mint magától értetődő. A nemzeti aláhullottságban, egy megszállt magyar városban létrejött magyar nemzeti kormány fejének legelső dolga, minden más megelőző kötelezettsége, hogy a mindenható gall tiszteknél és tábornokoknál tiszteletét tegye. Azoknál, akikre (igaza van Milotay Istvánnak) alapjában véve egy pöffeszkedő idegen hatalom minden rosszindulatú gáncsoskodása, öntelt akadékoskodása és arroganciája a jellemző. (Egyedül az

Hadseregparancs

A nemzeti kormány bizalma folytán a mai napon átvettem az összes magyar haderők fővezérletét. Szívem mélyéből forrón üdvözlöm a fajunk színe-javából alakult katonaságot.

Bajtársak! Nehéz időben, a sors csapásaitól sújtva, keserű hontalanságban vettük ismét kezünkbe a nemzetiszínű zászlót, hogy diadalra vigyük a hazánkat megsemmisítéssel fenyegető bolsevisták ellen. Küzdelmiünk nehéz lesz, de bízom a magyarok Istenében, ki nem fogja elhagyni igaz ügyünket.

Bízom a Ti acélos akaratotokban, a Ti önfeláldozó hazafiságtokban, a Ti kipróbált bátorságokban és ügyességetekben. A Ti összetartó vállvetett igyekezetetek fogja meghozni a hazának a szabadulást és megváltást. Ne feledjétek, hogy egy ezeréves nemzet utolsó, hatalmas reménysége, imája, sóhaja Ti vagytok. De lesújtó kard is, ha kell.

Midőn Isten áldását kérem nagy vállalkozásunkra, meghatottan és reménnyel eltelve indulok Veletek a közös munkára.

Szeged, 1919. július 16.

*Horthy Miklós ellentengernagy
fővezér*

Ábrahám-kormányal szembeni, annak egész fennállása alatt tanúsított alapállásuk is ezt bizonyítja.) Még akkor is, ha – a kormányfő nyilván személyes tapasztalatok alapján írja – „a magyar levegő lesúrolta róluk a hivatali körülménységet. Közvetlenebbek lettek, érezték, hogy baráti mozdulattal több szolgálatot tesznek a francia érdekeknek is.”

Persze, azért távolról sem ilyen szép a menyasszony.

„Legelőbb Charpyt kerestem fel, mert ő állott a szegedi kormányokkal közvetlenebb összeköttetésben... Magammal vittem kormányom névsorát, ebben Horthy is szerepelt... Charpy érdeklődéssel nézte a névsort, megakadt azonban a szeme Horthy nevéen. Önnek jogában van, jegyezze meg, kormányát tetszése szerint megalakítani, azonban felhívom figyelmét, hogy ha abban Horthy is benne lesz, nélkülözni fogják a franciák jóindulatát, amire Önnek és kormányának nagy szüksége van... Nem lepett meg ez a kijelentés, hiszen ismertem Károlyi lemondásának egyik okát. A felelettel gyorsan készen is voltam. Feltettem a kérdést: mon general, volna-e az ellen kifogása, ha Horthyt a kormány vezérkari főnökévé nevezném ki? Ez nem politikai állás, nincs ellene észrevételem. Megkönnyebbülve lélegzettem fel... Hogy képzelik Önök a Szegedről leendő elvonulást, kérdezte. A mi jóindulatunk Önnek biztosítva van, érdekel azonban, merre gondolják legkönnyebben a Budapestre jutást? Nekem, feleltem, kész programom van a szerbekkel történő leendő megállapodásra. Ebben mi is a segítségére leszünk, mondta, és ezt a balkáni haderő parancsnokánál, Franchet D'Esperay-nél is elő fogjuk mozdítani. Gondolják-e, hogy a vörös hadsereggel összeütözközésre kerül sor? A mi reményünk az, válaszoltam, hogy a helyzet ott már annyira megérett, különösen a gazdasági válság terén, hogy minden további áldozat feleslegessé válik.”

A Szegedről való kivonuláshoz – ezért kellett a szerbekkel történő megállapodáshoz „kész program” – arra volt szükség, hogy az 1918. november 13-i belgrádi katonai konvenció értelmében létrejött demarkációs vonaltól délre eső magyar területeken – esetünkben a Dráva menti Babócsa vonalától keleti irányban a Pécs fölött húzódó Baja–Szabadka fölötti vonalig, amely Szeged alatt érte el az itt a Tiszába torkolló Marost (így lehettek szerb csapatok még a Tisza túlsó partján lévő Újszegeden is), hogy annak folyását követve húzódjon végig Erdélyen át kelet felé – az Alföld déli részéből a Duna és a Dunántúl felé haladva a megszálló szerb hatóságoktól engedélyt kellett kérni az általuk ellenőrzött területen való átvonulásra, ami felfegyverzett seregtestek esetében nyhén szólva igen nehéz, bonyolult feladatnak mutatkozott... („A kivonulás csak a franciák engedélyével és a szerbek közreműködésével vált lehetővé” – írja Ábrahám.) Ennek érdekében a franciákkal történt egyeztetés és beleegyezés után a szerbekkel való megegyezéshez Belgrádba utazott Teleki Pál külügy- és Balla Aladár belügyminiszter. Gratz Gusztáv szerint, akárcsak korábban, midőn még a Károlyi-kormány idején Horthy és Teleki próbált egyezkedni velük, „most is barátságos fogadtatásban részesültek és jó reményekkel tértek vissza, de határozott ígéretet ezúttal se kaptak.”

Az Ábrahám-kabinet azonban nem hagyta magát. Nem akármilyen szívóssággal Balla és Teleki rövid idő múltán visszatér és munkálkodásuk eredményeképpen a kormányfő írásban az alábbiakat rögzítheti: „A következő megállapodást kötötték: 1. A szerb kormány felvonulásra átengedi a Baja–Bátaszék vonalat. 2. Elismeri az Ábrahám-kormányt és Szegedre diplomáciai képviselőt küld ki. 3. A szegedi kormányt anyagi és fegyveres támogatásban részesíti. Kilátásba helyez-

ték azt is, hogy a szegedi kormánynak Budapestre jutása után Magyarország részére több száz vagon élelmezési és ruházati cikket küldenek fel.”

A dolog álomszerűen hihetetlen, de igaz. És ehhez természetesen a franciákon át vezetett az út. „A szerb miniszterek közölték a magyar küldöttséggel, hogy Franchet D’Esperay, a balkáni haderő parancsnoka felhívta őket a magyar ügy támogatására. Ezt alátámasztotta a belgrádi francia követ, Fontenay is. A Baja–Bátaszék vonalat már maga Chapry is javasolta. A miniszterelnök a július 22-i minisztertanácsban tett jelentést a belgrádi eredményekről.”

„Úgy a Károlyi-, mint az Ábrahám-kormány tagjai számot vetettek azzal, hogy szerény, sőt szűkös anyagi viszonyok közé jutottak, így az egyes tárcák igényeit is ehhez képest kell megszabni. A kormányzattal járó kiadások légióival álltunk szemben, tisztviselők, nyugdíjasok, menekültek, özvegyek, segélyre szorulóak, és legnagyobb tétel a karhatalom és a katonaság gondja. A Szegedre jött politikusok többsége önellátó volt, saját zsebéből tudta kiadásait fedezni. A lakás-

szeretet is. Enélkül az első csak légüres térben mozog. A haza nem csak az a terület, ahol »arasznyi létünket« leéljük, hanem az a közösség, melynek legfőbb értéke az ember, a polgár-társaink, akikkel együtt dolgozunk, örülünk és szenvedünk. Anatole France, a nagy francia író szerint »az emberek születnek, szenvednek és meghalnak«. Én nem erre az elvre kívántam felépíteni az új Magyarországot.”

A szavak hiába szépek, a korabeli valóság komor és elidegenítő, mint egy szürkésbarna ócskavastelep valahol a város szélén. Az az univerzum, amivel 1919 nyarának kellős közepén szembesülni kell, csak a megszülető-szenvedő-meghaló emberiségre – és főleg és leginkább: a magyarságra! – érvényes látképek egész sorával bombázza agyon a szertenézőt. A közvetlen kormányzati tennivalók is csak ennek a szörnyű állapotnak a kényszerű tudomásvételéből adódhatnak.

Az egymásra torlódó gondok özönéből Ábrahám a legelső helyek egyikén emeli ki a „nyomasztó” pénzhiányt: „Károlyi Gyula átadta kormányomnak azt a 2 millió 173 ezer koronát, amelyet a bécsi komité neki Teleki Pál útján... küldött..., ter-

„Feltettem a kérdést:

Mon general, volna-e az ellen kifogása,
ha Horthy a kormány
vezérkari főnökévé nevezném ki?

– Ez nem politikai állás, nincs ellene észrevételem.”

viszonyok sem voltak olyan rosszak, hogy bárki ne tudott volna arról gondoskodni, nem voltak kitéve uzsoráskodásnak sem.”

Ez a helyzetjelentés kiegészítendő Kozma Miklós megjegyzésével – az elismeréseket nem éppen könnyen osztogató, tartásos, kasztszerű fensőbbiségüket makacsul őrző, Szegedre gyűlt hivatásos katonatisztek nem akármilyen dicséretként: „egy nagy érdeme mégis van Ábrahám Dezsőnek. Éspedig az, hogy kabinetjében csak öt miniszter van, államtitkára pedig egy sincs. Ehhez pedig bátorság kellett. Ha tovább is így állja a sarat, még a mi táborunkban is szerezhethet szimpátiákat.”

A kormány előtt annyi a megoldatlan, rendezésre váró ügy, hogy alighanem kisebb gondja is nagyobb, mint a rokonszenv ilyen-olyan helyi megnyilvánulásaira ácsingózni. A miniszterelnök szép idealista vallomást tesz: „bizonyoságot akartam tenni arról, hogy az igazi hazaszeretet egyúttal nép-

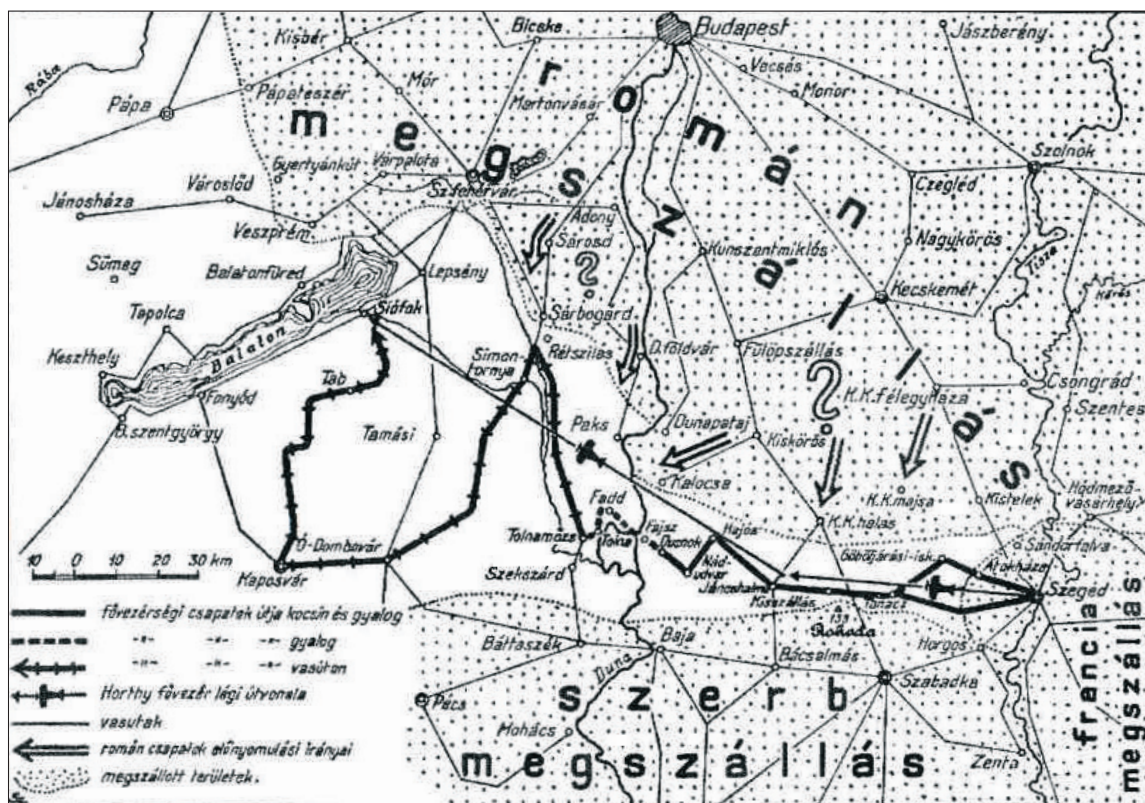
mészetesen korántsem fedezte a szükségleteket, úgy voltunk vele, mint az árva örökös a gazdag nagybácsi lomtárba dobott rongyaival. Ócska zsákokat – még ócskább uszályokat kellett áruba bocsátani, hogy a menekülteket, a tisztviselőket, nyugdíjasokat, rászorultakat segítsük és fedezzük a karhatalom zsoldjait is. Sem én, sem Károlyi törvénytelen vagy a lakosokat megterhelő jövedelemforrásokhoz, sőt, adóztatásokhoz sem akartunk nyúlni. Az úgynevezett kék pénznek [az Osztrák–Magyar Monarchia hivatalos pénze] már hírehamva sem volt, azt mindenki eldugta. Nekem, mint a pénzügyminisztérium vezetőjének volt kötelességem, hogy kellő fedezetről gondoskodjam...”

A bécsi komité július 26-án mint a szegedi kormány képviselője Bethlen István útján jegyzéket intézett a nagyhatalmakhoz, melyben 30 millió korona kölcsön folyósítását kéri ellenforradalmi célokra. Ez a kérelem válasz nélkül maradt. Majd Gratz Gusztáv kéri fel a szintén Bécsben tartózkodó

Ullman Adolfot, a Hitelbank magyar igazgatóját, hogy Rothschildéknál járjon közbe kölcsön folyósítása végett. Erre azonban az idő nem volt alkalmas, mert az osztrák kormányban a meglehetősen baloldalon álló belügyi államtitkár, Bauer szigorú rendeletet bocsátott ki, melyben eltiltja, hogy bárki is ellenforradalmi célokra kölcsönt folyósítson... A Bécsbe emigrált nagybirtokosok jótállásával sem tudtak pénzt keríteni, mert a bécsi pénzforrás olyan feltételeket írt elő, amiket nem tudtak teljesíteni.”

Közben a szegedi szükségletek tekintetében elég, hogy ha csak egy adatot ragadok ki – „Szegeden több mint 30 ezer embert kellett volna segélyezni”. A kormány július 30-i ren-

A megoldás Szeged város jótállása volt. (Egyik leggazdagabb része az országnak.) A siker előre látható. A polgármester összehívta a városi tanácsot, amely hozzájárult a fenti tervhez, ennek eredményeként a július 21-én tartott minisztertanácson javaslatot tett 10 millió korona kölcsönnek a város jótállása melletti felvételére. A minisztertanács javaslatomat egyhangúlag elfogadta. A városi tanácsban közös jegyzőkönyvet vettünk fel, mely szerint Szeged városa jótállást vállal a kormány részére a Szeged-Csongrád megyei Takarékpénztártól felveendő kölcsönért. Ezt az összeget... a Takarékpénztár... folyósította is. A 10 millió koronát később a budapesti kormány pénzügyminisztere, Korányi Frigyes vissza is fizette.”

deletével megszüntette a Károlyi-kormány által lebélyezett – tehát sajtóságosan „érvényesített” –, ún. fehérhátú bankjegyeket, vagyis a kommun által kibocsátott papírpénzek érvényességét. Ennek a pénznek „már előzőleg sem volt értéke, a kék pénzt pedig – mint már említettem – elrakták a komódfiókba”. Eredmény: „Szeged város importja teljesen megakadt, csak erőteljes intézkedésekkel lehetett a drágulást megakadályozni.”

„Ki kellett találni valamilyen megoldást”, emlékezik vissza az egykori miniszterelnök. „Összedugtuk fejünket Somogyi Szilveszter polgármesterrel, aki szívesen volt segítségemre.

Azért akad idő s mód arra is... Miután – igaz, jóval később – minden várva várt megegyezés, engedély végre megszületik: elérkezik a 20. század első negyedének történetében a továbbiakra nézve leginkább sorsdöntő eseménysor nyitánya. Azt követően, hogy a kormány az elismerést „és a szabad mozgást megkapta, felhatalmazta a fővezért, hogy a szerb kormánnyal előzetesen történt megállapodás értelmében Szegedet a magyar csapatokkal elhagyassa és a Dunántúlra vonuljon”. A hosszú-hosszú heteken át oly sóvárogva vágyott perc elérkezett. Persze, időközben Budapesten sem akármik történnek. Hallgassuk csak Kozmát: „Augusztus 2. ...

fél tizenegykor irodám ajtaján beesik Rapcsák hadnagy és lélekszakadva, lihegve hadarja... jelenti, hogy a tanácskormány lemondott s Peidl elnöksége alatt új kormány alakult... A kormánytagok már együtt vannak, odakérették Horthyt és... tanácskoznak. A hír, mint a futótűz, a városban is elterjedt már.”

Szeged felbolydul. „Az utca zajlik, idegenek is megszólítják egymást, hangosan vitatkoznak és magyaráznak. Tisztek sietnek a kaszárnyák felé... Horthy utasít bennünket, minden erőnkkel hassunk oda, hogy a tisztikar megőrizze nyugalomát.” De a láz még magát Kozmát is elkapja. 4-én ezt jegyzi be naplójába: „Órák, legfeljebb napok kérdése, hogy hazainduljunk. Újra lesz Magyarország, önálló Magyarország!... A jövő kialakítja majd az egységes szellemű magyar hadsereget, melynek első feladata az lesz, hogy visszaszerezze elvesztett országrészeinket.”

Ha az órákban esetleg, de a napokban Kozma nem téved. Az Ábrahám-kormány ugyanis nem tétlenkedik. Nem a méhkasként zsongó Szegeddel, még csak nem is azzal a ténnyel foglalkozik, hogy *momentán két magyar városban két kormány létezik* – minden gondja, hogy a gyökeresen új helyzetben a magyar csapatok útnak indulhassanak. Annál is inkább, mert a frissiben létrejött fővárosi kabinettől ilyesféle aktivitás aligha várható. („A Peidl-kormány csak egy árnyalattal halványabb vörös, mint Kun Béláé volt, ami abból is kitűnik, hogy éles rendszabályokat helyezett kilátásba minden ellenforradalmi megmozdulás esetére”, így Kozma.) A szegedi miniszterelnök pedig visszaemlékezésében ezt írhatja: „midőn a kormány... a szabad mozgást megkapta, felhatalmazta a fővezért, hogy a szerb kormánnyal előzetesen történt megállapodás értelmében Szegedet a magyar csapatokkal elhagyhassa és a Dunántúlra vonuljon. Ez Bernátsky Kornél tábornok vezénylete alatt augusztus 7-én meg is történt. Horthy rövidesen követte a csapatokat.” (Hogy hogyan-miként, milyen „közigazgatási” körülmények közepette, milyen megdöbbentő megszállási környezetben, szinte teljes bekerítettségben, egy körbezárt folyosón, egyetlen szűk sövényecskén haladhattak csak át keservesen a Dunán túlra a hazájuk földjén nagykegyesen „átvonulni” engedélyezett masírozók: a mellékelt térkép, úgy vélem, kellőképpen illusztrálja.)

Az Úr 1919-dik esztendejének augusztus havában, a hetedik nap hajnalán az elővéd, Magyar Pál százados dunapataji és kalocsai menekültekből álló százada egy tiszt s egy csendőrszakasszal, valamint járőrrel megerősítve Dorozsmán keresztül Kiskunhalas felé indul. Ők az első alegység

– a Nemzeti Hadsereg első osztaga –, amely a Tisza mellől nekivág a nagy küldetésnek... Őket másnap, 8-án kora reggel követik a többiek: „Bernátsky Kornél tábornok parancsnoksága alatt elindult a szegedi haderő zöme, és pedig a teljes hadosztály- és dandártörzs, továbbá az első zászlóalj, melynek parancsnoka Pottyondy Károly őrnagy, a második zászlóalj, parancsnoka Rátvay Imre őrnagy, azután egy gyalogezred tisztikerete, egy árkász- és egy lovasszázad, egy csendőrszázad, a táborig csendőrosztog és a hadosztály törzsgyalogszázada... A Mars téri kaszárnyában áll fel a két zászlóalj. Felzendült a Himnusz. Szem nem maradt szárazon. A két zászlóalj elindult a szeged-rókusi pályaudvar terére, ahol a többi csapat várta.”

Képzeliük el, amint az idestova egy esztendeje idegen csapatok által megszállt Szegeden a tollal díszített Bocskai-sapkás, magyar dalokat éneklő, magyar vezényszóra vonuló alakulatok kikanyarodnak a Mars tér felől a Kossuth Lajos sugárútra, a lovak patkója csattog az utcaköveken, a fénylő villamossíneken bakancsos lábak dobbannak. Mennek, vonulnak végig a sugárúton, Rókus városrész „főutcáján”, el a Rókusi-templom, a ruhadudvar meg a sportpálya előtt az állomás felé, kétoldalt boldogan csodálkozó, üdvözlő-ünneplő, bámész nép, fejkendő asszonyok, bajuszos férfiak, szájtató gyerekek – el sem igen akarják hinni, hogy ilyesmi megtörtént. „Hát mögindútak”, mondja meghatottan egy atyafi a mellette állónak, „mög végre, hála az Úristennek”, mormolja amaz a választ.

Az Ábrahám-kormány hirtelenjében nem is tud mit kezdeni az alig egy hétig regnáló Peidl-kormánnyal. [A Peidl-kormány 1919. aug. 1. és 6-a között volt hatalmon.] Igaz, mire bármi is történhetne, P. Ábrahám Dezső kabinetje is de facto megszűnik – kerekén egy hónapig, július 12-től augusztus 12-ig létezett –, azonban ezt megelőzi a kabinet vezetőjének a hadsereg útnak indítását közvetlenül követő szegedi távozása. A „homo regius”, azaz a királyi helytartó szerepet vállalt József főherceg Friedrich István kinevezésével nem számolt azzal a kétségtelen ténnyel, amit Ábrahám úgy fogalmaz meg: kormányának „már megvolt a nemzetközi elismerése”, ilyesmire viszont „a Friedrich-kormánynak kevés reménye lehetett, egy Habsburg-főherceg tényleges szereplése nem volt alkalmas arra, hogy az ő közreműködésével létrejött kormány ilyen elismerésre számíthasson...”

(Részletek Domonkos László: *A megfigyelt tanú c. könyvből. Lakitelek, Antológia Kiadó, 2014. 84–95. o.*)